

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Franz Kaiper, *Die tschechischen Ortsnamen des Kreises Königinhof an der Elbe*, Herausgegeben von Ernst Eichler, Böhmischo-mährischer Forschungen, Band 5, Lit Verlag, Münster 2001, 122 s.

Niniejsza praca jest dysertacją doktorską Franza Kaipera, którą autor napisał w 1935 r. w Pradze. Jej przedruku, a właściwie druku tej monografii podjął się profesor Uniwersytetu w Lipsku, Ernst Eichler. Jak stwierdza edytor, „Die Herausgabe einer maschinenschriftlichen Dissertation aus den Jahre 1935, die an der ehemaligen Deutschen Universität in Prag von den dort wirkenden Professoren Franz Spina und Gerhard Gasemann angenommen wurde, erfordert eine Begründung, denn schließlich sind mehr als 65 Jahre seit ihrer Approbation vergangen” (s. 9). Wydaje się jednak, że mimo upływu lat osoba Franza Kaipera jest znana wśród bohemistów, szczególnie onomastów. Jego praca zaś z wielu względów zasługuje jeszcze dziś na uwagę. Jest ona nie tylko świadectwem wspólnych niemiecko-czeskich badań naukowych, prowadzonych w okresie międzywojennym, ale także cennym materiałem opracowywanym przez niemieckiego slawistę.

Książka składa się z wprowadzenia (*Einleitung*, s. 11–16), napisanego przez E. Eichlera, wstępu (*Vorbemerkung*, s. 17) oraz z czterech zasadniczych części: 1. Okręg Dvůr Králové nad Labą (*Der Königinhof Bezirk*, s. 17–20), 2. Nazwy miejscowe. Tradycja, objaśnienie, historia osadnictwa (*Die Ortsnamen. Überlieferung, Deutung und Siedlungsgeschichtliches*, s. 21–95), 3. Słotwórstwo nazw własnych. Czeskie nazwy własne. Niemieckie nazwy własne (*Übersicht über die Bildungsweise der Ortsnamen. Tschechische Ortsnamen. Deutsche Ortsnamen*, s. 96–100), 4. Analiza historycznojęzykowa. Formanty. Wpływy gwarowe (*Sprachliches. Zu den Formantien. Mundartliche Einflüsse*, s. 101–104). Całość zamykają: wykaz nazw własnych (*Verzeichnis der Ortsnamen*, s. 105–115), wykaz źródeł (*Quellen und Abkürzungen*, s. 116–120) i życiorys Franza Kaipera, napisany przez Huberta Rösela (*Lebenslauf Franz Kaipers*, s. 121).

We Wprowadzeniu prof. Ernst Eichler sytuuje pracę Kaipera na tle czeskich i niemieckich badań onomastycznych, które omawia w ujęciu historycznym, rozpoczynając od pierwszych w tym zakresie badań przeprowadzonych przez Josefa Dorovskiego. Ważnym argumentem do reedycji pracy jest fakt wpisywania się pracy Kaipera w szereg monografii onomastycznych, opisujących nazwy miejscowe poszczególnych regionów, okręgów czy powiatów czeskich, jak:

Schüttenhofen (A. Pachelhofer), Olmütz (W. Dolak), Parchatitz i Netolitz (E. Eisenmeier), Mährisch Neustadt i Sternberg (J. Seidl), Mährische Walachei (R. Bielka), Egerland (R. Fischer), Turtz (H. Fiedler), Luditz (E. J. Kunz), Troppau (W. Wider), Ostrau i Karwin (W. Skadera), Nachod (H. Rösel), czy dotyczące szerszego terytorium geograficzno-administracyjnego, jak np. prace R. Šrámka i L. Hosáka *Místní jména na Moravě a Slezku* (tom 1 i 2, Praga 1970, 1980), V. Šmilauera *Osídlení Čech ve světle místních jmen* (Praga 1960) lub I. Lutterera *Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic* (Choceň 1969) czy „Sudetendeutschen Ortsnamen-Buch” (do roku 1945 ukazało się osiem zeszytów) itd.

F. Kaiper we Wstępie podaje zasady transkrypcji nazw (zwłaszcza problemy związane z transkrypcją fonetyki i grafii czeskiej) i strukturę artykułu hasłowego. Szczególnie ważne wydaje się zwrócenie uwagi – już we wstępie – na nazwy, przynależne go dwóch jednostek katastralnych. Temu zagadnieniu szczegółowo poświęca on uwagę w rozdziale pierwszym, gdzie opisuje zakres jednostki administracyjnej, której nazwy własne poddał badaniu. Przy określeniu zasięgu terytorialnego okręgu Dvůr Králové autor wychodzi z podziału administracyjnego, obowiązującego w 1850 r., kiedy istniały dwa okręgi sądowe Dvůr Králové i Jaroměř. Na ich bazie wydzielono najpierw w 1907 r., a następnie w 1918 r. nowy okręg administracyjny (i sądowy) Dvůr Králové (później nieco zmieniony w 1924 r.). To ilustruje dołączona na końcu książki mapa tego regionu z 1907 r.

Najobszerniejszą część publikacji tworzy rozdział drugi, w którym autor opisuje poszczególne nazwy własne. Punktem wyjścia – jak się można domyślić – jest nazwa używana w tym czasie oficjalnie. Trzeba jednak przyznać, że byłoby wygodniej posługiwać się pracą, gdyby czy we wstępie, czy w tej części była opisana struktura artykułu hasłowego. Oczywiście, odszukanie nazw ułatwia indeks, który zawiera zarówno niemieckie, jak i czeskie nazwy miejscowe. Jednak strona graficzna indeksu nasuwa pewną wątpliwość, którą czytelnik usunie, kiedy pozna strukturę artykułu hasłowego. Wsunięte nazwy w indeksie – to nazwy czeskie (zarówno nazwy miejscowości, jak też ich części), wysunięte nazwy w indeksie – to nazwy niemieckie, ale tylko miejscowości.

Nazwą wyjściową w artykule jest wersja niemiecka zestawiona z czeską wersją językową. Od tej zasady odchodzi autor jedynie wówczas, kiedy podaje nazwy dzielnic, przysiółków itp. (wówczas umieszcza jedynie nazwę czeską, por. s. 27, 37, 46, 69, 80, albo niemiecką, por. s. 37, 82, w zależności od tego, która istniała) lub kiedy wersja niemiecka jest zgodna z wersją czeską (por. s. 21, 22, 49, 65, 92) ewentualnie jeśli nazwa niemiecka nie została poświadczona (jak np. w przypadku *Jaroměř*, por. s. 44). Szkoda tylko, że tego wszystkiego trzeba się domyślić po analizie rozdziału drugiego.

W dalszej części następuje lokalizacja miejscowości, dane historyczne (ewentualnie inne jej formy poświadczone historycznie) i opis nazwy miejscowej. Niekiedy znajdują się także odnośniki do nazw pochodnych (por.

Alt-Ples – Ples Starý na s. 21 i *Ples* na s. 65), co w sposób znaczny ułatwia zdobywanie wiadomości na temat określonych nazw miejscowych. Wydaje się również bardzo cenne, że autor przywołuje nie tylko zapisy w dokumentach państwowych, ale także w słownikach i innych pracach naukowych czeskich i niemieckich onomastów (np. Gebauera, Sedláčka, Černego czy Vášy; Bernekera, Lie-wehra, Waldego i innych).

Kolejne dwa rozdziały dotyczą analizy wcześniej opisanego materiału pod kątem jego struktury słotwórczej i historycznojęzykowej. W rozdziale trzecim Kaiper dzieli czeskie nazwy miejscowe na dwie grupy: (a) pochodzenia odan-troponimicznego i (b) pochodzenia odapelatywnego, które różnią się formantami (najczęściej są to sufiksy). Wskazuje również na inne sposoby tworzenia nazw miejscowych, np. droga adiektywizacji, substantywizacji czy pluralizacji. Wy-dziela też nazwy proste i złożone. O ile część czeska tego rozdziału zawiera nie-mal pełne dane, o tyle w części niemieckiej autor dokonuje znacznego skrótu. Wskazuje jedynie na podłoże czeskie lub tłumaczenia jako sposób tworzenia na-zwy własnej (w tym przypadku jeszcze ukazuje – w sposób niepełny – fazy młodszą i starszą tłumaczenia nazwy, co stanowi dodatkową wartość omawianej pracy). Jednak te części rozdziału drugiego sprawiają wrażenie niejednorodnych, tzn. analiza nazw niemieckich wydaje się być tłem dla nazw czeskich, podczas gdy w rozdziale drugim to nazwy czeskie tworzą tło dla nazw niemieckich.

Bardzo ciekawy wydaje się rozdział czwarty, w którym Kaiper omawia histo-ryczny aspekt tworzenia formantów nazw własnych, a następnie wyjaśnia ode-jście od tej zasady pod wpływem różnic gwarowych omawianego terytorium. W ten sposób wyjaśnia zniekształcanie wielu nazw na przestrzeni wieków, cza-sami dziś już nieczytelnych (por. *Lumera* < *Numera*, *Prorube* < *Proruby*, *Chlomek* < *Chloumek* itd.).

Omawiana praca stanowi bardzo cenny wkład do onomastyki czeskiej i nie-mieckiej. Pokazuje ona zmiany nazwy nie tylko w ujęciu lingwistycznym, ale tak-że historyczno-politycznym. Stanowi zapis dziejów tej ziemi (np. tworzenie miej-scowości przez Czechów i przez Niemców). Autor zestawiał ogromny materiał na-zewniczy, a następnie kojarzył ze sobą różne jego cechy, na podstawie których można wywnioskować o dawnym czy nowszym osiedleniu, podziałach dialekty-cznych, a także faktach etnograficznych. Na podstawie nazw miejscowych prze-cież można wnioskować nie tylko o ukształtowaniu terenu (*Brod*, *Rovinka*, *Dolce*) czy jego cechach (*Novolesy*, *Dlouhá Voda*, *Skřivanov*), ale także o zajęciu mieszkańców (*Cihelna*, *Zboží*, *U Rybníka*, *Tešnovský Mlýn*), wpływach politycz-nych (*Velehradek*, *Dvůr Králové*, *Josefov*) czy historycznym rozwoju regionu (*Kaple sv. Huberta*, *Jakubské Předměstí*).

Waga studiów nad nazwami miejscowymi, których podjął się Franz Kaiper, polega przede wszystkim na ukazaniu różnych możliwości wykorzystania (i opra-cowywania) materiału onomastycznego zarówno w badaniach lingwistycznych (słotwórczych), uzupełniających badania historyczne na płaszczyźnie apelaty-

wnej, jak również etnolingwistycznych czy historycznoosadniczych. Tym cen-niejsza wydaje się także inicjatywa prof. E. Eichlera opublikowania niniejszej pracy, do której dostęp miało – jak dotąd – jedynie niewiele osób.

Mieczysław Balowski, Opole-Walbrzych

Eva Mrhačová, Jürgen Hartung, Eva Jandová, *Pojmenování zvířat v české a německé frazeologii a idiomatice. Česko-německý slovník. Tierbezeichnungen in der deutschen und tschechischen Phraseologie und Idiomatik. Deutsch-tschechisches Wörterbuch, Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2000, 223 s.*

Słownik *Pojmenování zvířat v české a německé frazeologii a idiomatice* jest – zgodnie z założeniem jego autorów – konfrontacją systemu frazeologicznego dwu języków: czeskiego i niemieckiego w zakresie wyrażen idiomatycznych zbu-dowanych na bazie zooapelatywów. Jest to pierwsza z serii trzech (obok *Lidské tělo i Člověk a okolní svět*) tematycznych publikacji, poświęconych frazeologii niemieckiej i czeskiej, będąca wynikiem projektu badawczego realizowanego przez pracowników Katedry Sławistyki i Katedry Bohemistyki Uniwersytetu w Ostrawie i Instytutu Sławistyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Erfurcie. Au-torzy tworzyli słownik z myślą o dwu typach czytelników: czeskich sławistach i germanistach oraz zachodnioeuropejskich bohemistach, co ma swoje odbicie tak-że w strukturze słownika. Również wybór tego kręgu tematycznego nie jest przypadkowy. Był podyktowany wysoką frekwencją nazw zwierząt domowych i dziko żyjących w obu językach (te drugie znajdują swoje uzasadnienie przede wszystkim w kulturze śródziemnomorskiej i – później – europejskiej).

Książka składa się z dwu części. Pierwsza stanowi omówienie zagadnień teo-retycznych dotyczących frazeologii, drugą jest słownik prezentujący poszczegól-ne frazemy i idiomy z podstawą zooapelatywną.

W części pierwszej, drukowanej w dwu wersjach językowych (czeskiej, s. 13–46, i niemieckiej, s. 119–154), znajduje się opis założeń słownika, jak rów-nież prezentacja pierwszych wyników syntetycznych w zakresie czesko-niemiec-kiej frazeologii porównawczej. Punktem wyjścia dla autorów były badania komparatystyczne końca XX wieku, kiedy nastąpił szybki ich rozwój (szczegól-nie w latach dziewięćdziesiątych XX w.), a zwłaszcza „kulturně sémiotické kon-cepcie frazeologie (Dobrovol'skij, Piirainenová 1996) a textově lingvistické přístupy k frazeologii (Telija 1996)” (s. 14). Właśnie te założenia, wyznaczone przez wyżej cytowanych frazeologów, stały u podstaw budowy słownika i wy-naczenia jego jednostki hasłowej (frazeologicznej i idiomatycznej), której ce-chami są:

- a) relatywna stabilność i dowolna reprodukowalność, odnosząca się zarówno do struktury, jak i do semantycznej oraz syntaktycznej restrykcji w konkretnym użyciu;
- b) całościowość, kompleksowość i nierozdzielność znaczenia i idiomatyczności, tzn. niemożność systemowej interpretacji poszczególnych części składowych związku i obligatoryjnej likwidacji znaczenia poszczególnych komponentów;
- c) synchroniczna motywacja frazemu, która dla współczesnego użytkownika języka jest przejrzysta;
- d) stylistyczne nacechowanie frazemów, tzn. ich językowa ekspresja i stylistyczno-pragmatyczne konotacje.

W słowniku opisano 1000 jednostek i ich derywatów nominalnych („zejména deminutiva a adjektiva v české části, kompozita, adjektiva a adverbia v části německé”, s. 13), przyjmując założenie, że powyższa ilość dotyczy każdego języka z osobna. Stąd prezentowane związki z bazą zooapelatywną w poszczególnym języku pozostają względem siebie w stosunku symetrycznym, asymetrycznym albo w stosunku ekwiwalencji zerowej.

Warto podkreślić – znajdujące się w tej części pracy – bardzo ciekawe rozważania na temat semiotyzacji niektórych nazw zwierząt (np. *niedźwiedź, sowa, lis, zając, pies, gad, wilk*). Ich podstawowa dwuznacenność zmusiła autorów do podzielenia wszystkich nazw zwierząt na nazwy apelatywne i symboliczne. Te ostatnie zostały poddane dalszej klasyfikacji, opartej na znaczeniu przenośnym danego zwrotu. Najciekawszą grupę tworzą zwroty oparte na porównaniu nazwy zwierzęcia do cechy człowieka (na podstawie semiotyzowanego konceptu oznaczania zwierzęcia) zgodnie ze wzorem:

X [být jako Y] Cd [osoba],

Ct – zooapelatyw,

Ct – cecha, właściwość, *tertium comparationis*.

Szkoda tylko, że grupa ta jest omówiona osobno dla języka czeskiego i osobno dla języka niemieckiego, nie np. w zestawieniu porównawczym. Co prawda, po ich przeczytaniu da się zauważyć pewne podobieństwa i różnice, ale byłoby z korzyścią dla pracy, gdyby ten aspekt autorzy uwzględnili w niej, ponieważ wiele zwrotów jest tożsamyh czy wręcz bardzo podobnych, np. *(být) černý jako havran – schwarz (sein) wie ein Rabe* (s. 26 i 30), *(být) věrný jako pes – treu (sein) wie ein Hund* (s. 28 i 30), *(být) němý jako ryba – stumm (sein) wie ein Fisch* (s. 27 i 30), *(být) červený jako (uvařený) rak – rot (sein) wie ein Krebs* (s. 26)... Jednak autorzy wybrali układ alfabetyczny, pozostawiając ten problem innym badaczom, a szkoda.

Na marginesie należy dodać również to, że autorzy powinni umieścić pełny wykaz skrótów (częściowy, dotyczący części słownikowej znajduje się na s. 46), używanych w omawianej pracy (brakuje rozwiązania np. skrótów Cd, Ct, nawet jeśli na stronie 25 w tekście zasadniczym jest podane znaczenie symbolu C *expli-*

citní komparátor, to jednak brak określenia znaczenia indeksów). I choć wielu z nich często używa się w czeskim językoznawstwie (istnieją więc w świadomości czeskiego bohemy czy slawisty), to należy jednak pamiętać o zagranicznym odbiorcy (słownik wykorzystywany jest nie tylko przez Czechów).

Poniżej w tej części pracy znajduje się podobne zestawienie, dotyczące frazeologizmów werbalnych. I w tym przypadku można przywołać powyższą uwagę, dotyczącą układu i analizy zgromadzonego materiału. Układ alfabetyczny wprawdzie wprowadza dokładne uporządkowanie, ale jednocześnie zaciemnia podobieństwa i różnice poszczególnych systemów frazeologicznych. Jedno jest pewne: w obu zgromadzonych zbiorach panuje ta sama tendencja. Oba wyrastają bowiem z tej samej kultury.

Końcowy rozdział pierwszej części (6. *Konfrontace česko-německého jazykového materiálu*, s. 441–44) został poświęcony porównaniu czeskiej i niemieckiej frazeologii od strony formalnej. Dotyczy ona symetryczności, asymetryczności i niesymetryczności związków frazeologicznych. W ramach tego podziału autorzy analizują: symetryczność porównań oraz związków nominalnych i werbalnych, asymetrię formalną i semantyczną (np. dobór zooapelatywu dla określenia jednego znaczenia), asymetrię wynikającą z różnic typologicznych języka czeskiego i niemieckiego, asymetrię wynikającą z różnego wykorzystania hyponimii i hyponimii przez te języki, asymetrię gramatyczną, asymetrię w zaprzeczeniach, a także ekwiwalencję zerową.

Na zakończenie części teoretycznej autorzy opisali strukturę hasła słownikowego, wydzielając dwa jego warianty z dwoma odmianami: a) związki frazeologiczne jako część tekstu: porównania werbalne i nominalne oraz zwroty (cytaty) pochodzenia ludowego, literackiego i biblijnego, b) związki frazeologiczne jako samodzielny mikrotekst: związki nominalne i werbalne oraz porzekadła i przysłowia.

Część drugą omawianej pracy stanowi słownik. Wszystkie związki w niej zamieszczone są ułożone w przejrzystych artykułach hasłowych. Po zooapelatywie (podanym także w tłumaczeniu) następuje wyliczenie zwrotów frazeologicznych i opis ich znaczenia, a także ich użycie kontekstowe. Kończącą część tworzy ekwiwalent w drugim języku (niemieckim dla czeskiego i czeskim dla niemieckiego). Bardzo cenną rzeczą tutaj jest określenie ekwiwalencji frazeologicznej lub semantycznej, zwłaszcza w przypadku tzw. przez autorów ekwiwalencji zerowej. Układ artykułu hasłowego jest przejrzysty, dlatego znacznie ułatwia korzystanie ze słownika. Ponadto przytoczenie np. zdania w języku niemieckim, będącego ekwiwalentem semantycznym czeskiego związku frazeologicznego, daje podstawę do dalszych analiz związków o podstawie zooapelatywnej, np. pod kątem przenikania różnych kultur do frazeologii narodowych (por. np. hasła *buldok, brouk, pavián, rosníčka* itd.).

Uwzględniając powyższe uwagi, z zadowoleniem trzeba powitać słownik *Pojmenování zvířat v české a německé frazeologii a idiomatice*. Omawiana praca

bowiem jest szczególnie przydatna w dzisiejszych badaniach semiotyczno-kulturowych, gdzie granice państwowe „zanikają”, nasze kontakty międzynarodowe mają coraz szerszy zasięg i coraz więcej osób korzysta ze wspólnego dziedzictwa kulturowego. Należy więc znać zasady tworzenia frazeologii europejskiej i jej źródła, a także mieć (i rozumieć) poczucie wspólnoty kulturowej.

Zaletą książki jest również to, że jej część opisowa odznacza się przystępnym językiem, nie obciążonym terminologią językoznawczą, która byłaby niezrozumiała dla przeciętnego odbiorcy (nawet jeśli pojawi się termin naukowy, autorzy zaraz podają jego znaczenie). Ponadto poszczególne rozdziały są krótkie, co w dużym stopniu ułatwia zapamiętanie ich treści nawet po szybkim odczytaniu tekstu. Natomiast jej estetyczny i praktyczny wygląd: twarda, kolorowa okładka, grubszy papier (przydałaby się jedynie tasiemka, która mogłaby służyć za zakładkę) zadowoli nawet najwybredniejszego odbiorcę: zarówno tego, który chce jedynie wzbogacić swoją wiedzę i umiejętności w posługiwaniu się frazeologią czy czeską, czy niemiecką, jak też i tego, który tym zagadnieniem para się zawodowo.

Jana Raclavská, Ostrava

Książki nadesłane do redakcji „Bohemistyki”

***Studia slavica VI. Slavistika osudem i volbou (k 75. narozeninám prof. Jiřího Damborského)*, red. Jana Raclavská, Acta Fakultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis 202, Ostrava 2002, 308 s.**

Jest to zbiór artykułów polskich, czeskich, słowackich oraz ukraińskich naukowców, którzy w ten sposób chcieli wyrazić swój szacunek Jubilatowi. Jak pisze Prof. Janusz Siatkowski, „Profesor Jiří Damborský zajmuje w nauce polskiej i czeskiej miejsce szczególne. Zawsze był ofiarnym i rozumnym ambasadorem spraw czeskich w Polsce i polskich w Czechach”.

Poszczególne artykuły zostały ułożone alfabetycznie (według nazwiska autora). Obejmują one zagadnienia z zakresu: gramatyki języka czeskiego, polskiego i dialektu laskiego, glottodydaktyki, leksykologii, frazeologii, stylistyki, komunikacji językowej, socjolingwistyki, a także literaturoznawstwa (np. recepcji dzieła literackiego czy analiz konkretnych utworów literackich). Praca zawiera również spis publikacji naukowych Profesora.

***Dzieje Słowian w świetle leksyki*, red. Jerzy Rusek, Wiesław Boryś, Leszek Bednarczuk, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, 546 s. + 8 il.**

Ta obszerna i bardzo cenna pod wieloma względami pozycja jest zbiorem referatów wygłoszonych na Międzynarodowej Sesji Naukowej, zorganizowanej przez Uniwersytet Jagielloński, Polską Akademię Umiejętności i Polską Akademię Nauk w Krakowie w dniach 17–18 maja 2001 r. dla uczczenia 85. rocznicy urodzin Profesora Franciszka Sławskiego, redaktora i współautora m.in. *Słownika prasłowiańskiego*.

W tomie zamieszczono 75 artykułów wybitnych uczonych z Polski, Bułgarii, Białorusi, Czech, Jugosławii, Łotwy, Macedonii, Niemiec, Rosji, Słowacji i Ukrainy. Prace zostały ułożone w pięciu działach: Franciszek Sławski, zagadnienia ogólnosłowiańskie, języki zachodniosłowiańskie, języki południowosłowiańskie, języki wschodniosłowiańskie. Ponadto znajduje się w nim bibliografia prac naukowych polskiego sławisty, w aneksie natomiast znajduje się kilka zdjęć i fotokopii niektórych jego dokumentów. Tematykę czeską poruszają prace: Mieczysława Basaja (*Pierwszy słowiański słownik etymologiczny*), Wiesława Borysia (*Kultura muzyczna dawnych Słowian w świetle słownictwa*), Evy Havlovej (*Etymologie a praslovanské reálie*), Marioli Jakubowicz (*Dzieje Słowian w świetle rekonstruowanej leksyki prasłowiańskiej*), Heleny Karlikovej (*Reflexe dávných obyčejů v slovanském lexiku, k vývoji pojmu »obět«*), Vladimíra Šaura (*Které názvy měšců jsou již praslovanské?*), Zbigniewa Grenia (*Dzieje polityczne Śląska Cieszyńskiego w świetle leksyki regionalnej*), Teresy Zofii Orłoś (*Tendencja do skracania wyrazów w języku czeskim i polskim*) i Elżbiety Szczepańskiej (*Dyftongizacja ý>ej w języku czeskim*).

Praca stanowi ciekawe połączenie wielu wątków sławistycznych, które mają swoje odbicie w leksyce prasłowiańskiej.

***Zdeňka Sochová, Lašská slovní zásoba. Jihovýchodní okraj západolašské oblasti*, Academia, Praha 2001, 302 s.**

Praca opisuje słownictwo gwarowe terenu reprezentowanego przez gminę Studénka i Pustějov. Zasadniczą część materiału pochodzi z gwary Studénky - rodzinnej miejscowości Autorki badań. Analizie został poddany szeroki zasób leksemów, liczący ok. 10 000 jednostek leksykalnych. Materiał ten był zebrany w trakcie badań terenowych, jakie Autorka prowadziła w latach 1950-1952, a następnie był przez nią uzupełniany i poszerzany.

Publikacja obejmuje (oprócz słownika) rozdziały, w których Autorka prezentuje ogólną i językową charakterystykę badanego terenu, obecny stan gwary i główne kierunki jej rozwoju, charakter słownictwa gwarowego i dynamika jego

rozwoju, sposoby leksykalnego opisu gwar oraz zastosowany w pracy sposób analizy leksykologicznej badanej gwary.

Podstawową część pracy tworzy słownik rzeczowy. Autorka dokonała tu klasyfikacji słownictwa gwarowego w oparciu o badania R. Halliga i W. Wartburga (por. *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*, Berlin 1963). Słownik zawiera 11 400 pozycji. Uzupełnieniem do niego jest słownik alfabetyczny, który zawiera 4 000 haseł.

**Jaroslava Janáčková, Alena Macurová, Lucie Římalová,
Stanislav Wimmer, Helena Baková, Řeč dopisů, řeč v dopisech
Boženy Němcové, ISV nakladatelství, Praha 2001, 198 s.**

Autorzy poświęcili swą uwagę niepublikowanej dotąd epistolografii Boženy Němcovej. Uważają oni, że list jest pisaną formą języka, pośredniczącą – co prawda – w kontaktach prywatnych, lecz nie tylko. „Mapuje její [Boženy Němcovej] zkušenosti s každodenním bytím [...], zachycuje autorčiny úvahy, myšlenky a názory, poukazuje na její vztahy k adresátům dopisů, dokumentuje schopnost Němcové udržovat kontakty s okolím, získávat si lidi – a prozrazuje ochromování této schopnosti za tvůrčí krize a nemoci” (s. 9). Jest więc także podstawą do zyskania wielu informacji o samej pisarce. To daje prawo ich analizy i publikacji.

Autorzy analizują zgromadzony materiał (listy z lat 1844–1861) pod kątem historycznoliterackim (źródło informacji o pisarce, jej dziełach, warsztacie pisarskim etc.) i językoznawczym (zwłaszcza stylistycznym, ale także pod kątem aktu komunikacji). To warunkuje podział pracy na następujące szkice i studia: *Dopis v uměleckém osudu Boženy Němcové a v jejím odkazu*, *Komunikační perspektiva v dopisech Boženy Němcové*, *Dvě podoby Boženy Němcové v jejích dopisech ženám*, *Já a ty v dopisech Karlovi*, *Psání pro sebe a osobní dopis*, *Grafologický rozbor, Němčina v dopisech*, *Slovenština v dopisech*, *„Jiná” v kávové společnosti?*, *Božena Němcová o »Babičce« (k autorské interpretaci vlastního díla)*, *Poslední slovesný výkon*, *Dopis v epické fikci Boženy Němcové*. Całość dopełniają: edytorski komentarz, literatura oraz indeks rzeczowy.

**Obraz světa v jazyce. Sborník z příspěvků, které zazněly v jazykovědné
sekci XXVII. ročníku česko-polské meziuniverzitní konference
Univerzity Karlova – Uniwersytet Warszawski ve dnech 2.–4. května
2000 v prostorách FF UK Praha, red. Irena Vaňková, Ústav českého
jazyka a teorie komunikace UK, Praha 2001, 164 s.**

Jest to tom referatów, wygłoszonych w dniach 2–4.05.2000 r. na konferencji w Pradze. Poświęcony jest wspólnie opracowywanym przez pracowników

Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Karola w Pradze zagadnieniom semantyki porównawczej, zwłaszcza nazwom barw, nazwom rozmiarów oraz predykatów mentalnych. Zawiera następujące artykuły: R. Grzegorzczkowa: *O zkoumání rozdílů v jazykových obrazech světa: Obraz psychiky člověka v prostorových metaforách* (s. 5–18), I. Vaňková: *Obraz světa v mateřském jazyce* (s. 19–28), R. Blatná: *K sémantice slova »barva«* (s. 29–36), K. Waszakowa: *Polski językowy obraz świata widziany przez pryzmat nazwy barwy żółtej* (s. 37–51), I. Belajeva: *Niepodstawowe nazwy barw w ujęciu kognitywnym* (s. 52–62), R. Myslivečková, A. Hudáková, P. Vysuček: *Barvy v českém znakovém jazyce* (s. 63–77), J. Šlédrová: *»Mělký« a »plytký« v češtině (Kam zmizely plytké talíře?)* (s. 78–87), L. Římalová: *»Silný« a »slabý« v češtině* (s. 88–95), I. Nebeská: *Některé mentální predikáty* (s. 96–105), J. Linde-Usiekniewicz: *Jeszcze o przeciwstawieniu »wierzch« – »spód« w polszczyźnie* (s. 106–114), M. Zawislawska: *Sposób odzworowania sytuacji percepcji wizualnej w polskich czasownikach* (s. 115–121), A. Mikołajczuk: *Badania porównawcze nazw uczuć (na przykładzie »gniewu«)* (s. 122–136), K. Skwarska: *Tykání a jeho zdvořilejší protějšek v češtině* (s. 137–145), K. Pösingerová: *Interkulturní interference a výuka cizích jazyků* (s. 146–149).

**Milan Hrdlička, Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka,
Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum,
Praha 2000, 142 s.**

Celem opracowania jest zwrócenie uwagi glottodydaktyków na problemy związane z nauczaniem języka czeskiego jako obcego, szczególnie przy porównaniu opisu gramatyki czeskiej dla czeskojęzycznych jej użytkowników ze specyfikacjami związanymi z prezentacją tejże gramatyki dla nieczeskojęzycznych rozmówców. Na wstępie pracy autor omawia sposób prezentacji przyimków w różnych podręcznikach do nauki języka czeskiego jako obcego i rodzajów ćwiczeń. Wskazuje jednocześnie na różne metody nauczania języka obcego, pokazuje ich zalety i niedoskonałości. Oprócz prezentacji metodologicznych wskazuje na konkretne zastosowania, metody opisu i prezentacji poszczególnych grup przyimków, a także na zagrożenia wynikające z ewentualnych błędów w procesie nauczania.

Następnie formuluje propozycje własnego opracowania i prezentacji prepozycji w nauczaniu języka czeskiego jako obcego. Koncentruje się przede wszystkim na przyimkach o znaczeniu celu, miejsca, warunku, kierunku (z zaznaczeniem różnic między znaczeniem statycznym a dynamicznym), czasu, przyczyny i sposobu.

Znajdują się tutaj także wyniki ankiety dotyczącej problemów, które towarzyszą obcokrajowcom w nauce języka czeskiego. W części końcowej pracy mo-

zna znaleźć bogatą literaturę dydaktyki języka czeskiego jako obcego, a także wybór podręczników i zbiorów ćwiczeń języka czeskiego dla obcokrajowców.

Konrad Włodarz, *Zachwyt dla cudowności życia. Witalistyczna poezja Jána Smreka, Fráni Šrámka i Jana Lejnerta*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 2000, 239 s.

Praca przedstawia refleksję polskiego badacza nad witalizmem Jána Smreka, Fráni Šrámka i Jana Lejnerta. Autor próbuje ukazać specyfikę zachodniosłowiańskiego witalizmu (wyłączając z tego polski witalizm) w kontekście europejskiej myśli filozoficznej przełomu wieków (zwłaszcza początku wieku XX). Interesują go zwłaszcza zachodnioeuropejskie tendencje artystyczne, w tle których sytuuje słowackie, czeskie i łużyckie uwarunkowania historycznoliterackie. Wyłączenie z przedstawionego problemu kontekstu literatury polskiej jest działaniem świadomym. Jest to studium slawistyczne, oscylujące wokół pozapolonistycznej perspektywy badawczej.

Konstrukcję swojej pracy autor oparł na – jak sam pisze – kole heremeneutycznym. Z tego względu ciągle aktywizuje dwie kategorie: ogół i szczegół, uzupełniając je o literacką syntezę i analizę, dzięki czemu ujawnia ich pozornie ukryte działanie, wzajemne uzupełnianie się i objaśnianie, stanowiące punkt wyjścia do dalszych rozważań. Taka metoda przypomina bergsonistyczny pęd życiowy, wielokierunkowy, żywy i stale poszukujący.

Jazyk a text I. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše, část 1. a 2., ed. Oldřich Uličný, Dagmar Čapková, Lucie Římalová, Praha 1999, 471 s.

Jazyk a text II. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše, ed. Oldřich Uličný, Dagmar Čapková, Lucie Římalová, Praha 2000, 304 s.

Jest to wybór prac naukowych przedniego bohemisty i lingwisty czeskiego, prof. Františka Daneša. Tom pierwszy zawiera przedruk mniej dostępnych czeskich artykułów (ze streszczeniami w języku obcym), drugi zaś stanowi wybór studii pisanych przez F. Daneša w języku obcym. Na końcu tomu drugiego znajduje się bibliografia czeskiego lingwisty.

Praca w zamyśle jej edytorów ma być podręcznikiem skierowanym do studentów i doktorantów studiów filologicznych (czeskich i slawistycznych) studiujących zarówno na czeskich uniwersytetach, jak również w zagranicznych ośrodkach akademickich.

Komunikační a strukturní aspekty češtiny a jiných jazyků, red. Oldřich Uličný, Ústav českého jazyka a teorie komunikace UK, Praha 1999, 148 s.

Jest to drugi tom prac, poświęconych funkcjom komunikacyjnym, szczególnie czeskim aktom mowy. Autorzy, studenci, którzy wzięli udział w latach 1998–1999 w seminarium w Žďárku, wychodzą od krytyki problematyki, opracowanej w dwu monografiach M. Grepla i P. Karlíka (*Skladba spisovné češtiny* i *Skladba češtiny*). Autorzy opisują składnię czeską w ujęciu strukturalno-tekstologicznym, wyznaczając przy tym jej cechy konstytutywne i dystynktywne. Praca podzielona jest na trzy części: 1. *Ke komunikačním funkcím českých promluv* (s. 9–66), 2. *Jazykové prostředky specifických mluvních aktů v češtině a v jiných jazycích* (s. 67–106), 3. *Ke strukturním aspektům češtiny a její grafiky* (s. 107–148).

Heterogenost v komunikaci, v textu a v jazyce, red. Alena Macurová, Ústav českého jazyka a teorie komunikace UK a Institut pro neslyšící Beroun, Praha 1999, 150 s.

Książka zawiera artykuły studentów i doktorantów filologii czeskiej, wygłoszone na wyjazdowym seminarium w Žďárku. Temat spotkania dotyczył przede wszystkim komunikacji niesłyszących, niewerbalnej komunikacji słyszących i komunikacji mniejszości narodowych. Praca składa się z dwu zasadniczych części: 1. *Komunikace vizuálně motorická* (s. 7–60) i 2. *Čeština v kontaktech* (s. 61–122) oraz uzupełnienia (3. *Appendix*, s. 123–150), zawierającego opisy: języka litewskiego (s. 123–130), jednego z dialektów Szwajcarii: schwyzertütsch (s. 131–142) oraz języka romskiego (s. 143–150).